

HÉTKÖZNAPOK AZ OSMÁN URALOM IDEJÉN. EGYÉN ÉS KÖZÖSSÉG VISZONYA

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, 2018. május 24–25.¹

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karának egyik budapesti helyszínén, a Párbeszéd Házában tartottuk meg azt a konferenciát, amelyet leginkább az interdiszciplinaritással lehet jellemezni; a kétnapos „párbeszédben” – még a helyszín neve is ezt tükrözi – turkológusok, művészettörténészek, régészek, hadtörténészek, társadalomtörténészek vettek részt. Nem is lehet, és nem is érdemes, boncolgatni a történelemmel és a történeti társtudományokkal foglalkozó résztvevők szakmai irányultságát, hiszen éppen azért jöttünk össze, hogy a viharos 16–17. századnak az oszmán uralommal kapcsolatos kérdéseit minél több oldalról elemezzük, s megvitassuk.

A szívélyes megnyitóbeszéd után, amelyeket Dr. Fodor György, az egyetem dékánja és J. Újváry Zsuzsanna egyetemi docens, a konferencia szervezője intézett a népes hallgatóság felé, megkezdődött a tényleges munka. A tematikus egységekbe rendezett első nagy blokkban, „*A török veszély*”-ben Tüdös S. Kinga „*Mivel a szükség úgy hozta, hogy a várban kellett szorulnunk*”. *Templomvárak szerepe a délkeleti Kárpátok kanyarulatában a 15–17. században* című előadása hangzott el. A törökök első betörése a Magyar Királyságba, a Krassó és a Temes vidékére 1390-ben történt, majd Havaselve vazallussá tétele után az ellenség már a Barcaságba is bejutott, 1421-ben szinte földig rombolta Brassót, és egészen a csíki határig pusztított. Így az egyén és a közösség mindennapi teendőinek fókuszába a létfenntartó ösztöntől vezérelt védekezés kialakítása állott. Tüdös S. Kinga a sem királyi, sem fejedelmi támogatásban nem részesült speciális védőrendszerről, a templomerőségekről – mintegy 300 ilyen épült – azok két válfajáról, a templomerődökről és a templomvárakról beszélt. Bár a templomoknak fallal történő körbevétele már a 13. századtól ismert, a templomerődítés építészettörténeti szempontból az erdélyi késő gótikus és kora reneszánsz templom és várépítéssel közös termékeként bontakozott ki. A módosabb, többnyire szász települések lakói gondolhattak elsősorban templomuk erősítésére, ahol a templomhajót és esetleg a szentélyrészt is megmagasították, védőfolyosóval látták el, esetenként védőtornyot, sőt a bejárat elé barbakánt is építettek (ennek legkitűnőbb példája Prázsmár). A másik típus, a templomvár egyszerű, világos térosztásával elsősorban a lakosság védelmére alakult ki mai

<http://dx.doi.org/10.24391/KELETKUT.2018.2.137>

¹ A konferenciát a 2017-es KAP 1.9-es pályázat támogatásával szerveztük meg.

formájában. Erdély délkeleti részein, az Olt és a két Küküllő forrásának vidékén, Udvarhely és Marosszék, valamint a Csíki-medence és Háromszék számos falvában az érintetlenül hagyott templom épülete köré vontak védőfalat, néhol kaputoronnyal kiegészítve (így Bögöz, Felsősófalva, Agyagfalva, Csíkdelne stb.). Mivel a „*magok oltalmára épített*” erősségeket a lakosság saját anyagi és fizikai erejéből volt kénytelen véghezvinni, így azokat elemezve a közösség társadalmi, demográfiai, valamint gazdasági háttere remekül kivehető. Az előadást szebbnél szebb vetített képek kísérték.

Gebei Sándor *Az Erdélyi Fejedelemség elleni oszmán-török bosszúhadjáratok (1658–1660) nemzetközi összefüggései* című előadásában az önálló fejedelemség fennállásának mintegy százötvenéves ideje alatt történt legnagyobb veszedelmének és pusztulásának előzményeit, indítékait taglalta. Kiemelte a Rzeczpospolitának a teljes felbomlás körüli állapotát 1656-ban és az Erdély szuverenitását elismerő marienburgi (malborki) szerződést, amely nyomán II. Rákóczi György (1648–1660) megindította lengyelországi hadjáratát. Gebei Sándor már előadása közben utalt a Kármán Gáborral folytatott szakmai vitájára – erre a prezentáció után sor is került –, amelyben azt az álláspontot képviselte, hogy az erdélyi fejedelem diplomáciai és politikai értelemben jól megalapozta hadjáratát. Kitért Köprülü Mehmed hatalomra kerülésére és személyiségi vonásaira is – utalt a *Keletkutatásban* megjelent Özgür Kolçak cikkeire –, hozzátéve, hogy bár a pasa gyűlölte I. Rákóczi Györgyöt és fiát, arra azonban gondosan ügyelt, hogy a Magyar Királysággal a békét ne bontsák fel. Talán ezért is nem lett Erdélyből pasalik.

Sz. Simon Éva *Egy év a szigetvári szandzsák történetéből – javadalombirtokosok fluktuációja 983-ban (1575. április 18–1576. március 28. között)* című előadása az általa vezetett OTKA-program – *A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu defteri) feldolgozása* – egyik részterméke, amely során a magyarországi közigazgatási határok módosítását, az adóztatást, a török javadalombirtokosok jegyzékét és a javadalombirtokokban beállt változásokat tudjuk nyomon követni. E területről 1546-ban és 1552-ben készültek összeírások, majd Szigetvár 1566. évi elfoglalása után létrejött a Szigetvár központú Szigetvári szandzsák, amely tölcseyszerűen nyílt szét Kanizsa felé, sőt körbeölelte a várat. Az 1570-ben készült tímár defteriben már nyoma sincs a magyar birtokrendszernek, uradalmaknak, helyüket a zsoldtímáros birtokok foglalták el. A 177 birtoktest 4%-a ziámet, 38%-a tímár-birtok és 58%-a zsoldtímár volt. Az 1575–1576-ban bekövetkezett birtokváltozásokból jól lehet következtetni a társadalmi és politikai mozgásokra, eseményekre; pl. a Kanizsa városát 1574-ben megrohanó és kirabló török katonák közül 18 kapott jutalomképpen javadalomemelést. A szandzsákbégek ugyan ide-odakerültek, de lényegében itt magyar területen maradtak, hiszen nagy szükség volt a helyismeretre. A blokkban elnöklő Dávid Géza hasznos kiegészítésekkel és az előadások

rövid összegzésével segítette elő a vita kibontakozását, amely igen széleskörűre sikerült.

A második blokk – *Oszmán ostromok* – nyitóelőadásában Nándorfehérvár „kisostromai” (1492, 1494)-ről beszélt Szabó Pál. 1490-től megsokasodtak a török támadások, és 1490–1520 között állóháború alakult ki a Délvidéken; egy-egy szandzsák-alakulat támadta a fontos végvár egy-egy városrészét 1490-ben és 1491-ben. Nem könnyű az ostromokat értékelni, ugyanis a források különféleképpen emlékeznek meg az eseményekről. 1492-ben Bonfini szultáni hadjáratról ír, bár a végén a szultán nem a végvár, hanem Bulgária ellen indult, mindenesetre Újlaki Lőrinc macsói bánt megkeresték ajánlatukkal. 1494-ben az árulási kísérleten túl történt egy komolyabb kisostrom is, mivel a török tudta, hogy csupán 200 katona őrzi a várat, de a temesvári kapitány felmentette az ostromlott erősséget.

Tóth Sándor László *Két világ között. Tóth Mihály és a „szegedi veszedelem” 1552* című előadásában az egykori szegedi bíró életútját és a szegedi ostrom megtervezését, az akció előtti aradi haditanácskozást – Aldana, Bakics Péter, Tóth Mihály és Nagy Ambrus részvételével –, majd magát az ostromot mutatta be. Az események pontos elemzéséhez újabb, eddig ismeretlen forrásokat is használt. A vár ostroma 14 napig tartott, ám az alatt 3000 katonával és más segédcsoportokkal megérkezett Ali budai pasa felmentő serege, aminek az eredménye nagy összecsapás lett; mintegy 4000 keresztény és 5000 török katona esett el. A Dávid Géza és Fodor Pál által kiadott török forrásokból kiolvasható az Sz. Simon Éva által már fentebb említett török módszer: a csatában tanúsított vitézségükért 131 janicsárt jutalmaztak javadalomemeléssel.

A hozzászólások során Czigány István hadtörténész kiemelte, hogy a sok kis háború Nándorfehérvár ellen nem egyedülálló, hiszen így volt az a tizenöt éves háború (1593–1606) alatt is, sőt a 16–17. században is. Nándorfehérvár ellen 1490–1494 között öt kisostromot indítottak, és a végvár alatt a törökök már 1495-ben palánkvárat építettek. Forgách Ferenc *Históriájában* 5000 hajdút említ Szeged ostromakor. Bár annyi ugyan nem volt, de Nagy Ambrus hajdúinak ez volt az első nagy csatája; a hajdú nevet ekkor ismerte meg egész Európa.

A konferencia izgalmas szekciójának mutatkozott az *Oszmán békekötések* – ez a harmadik szekció volt –, ugyanis a Szegedi Egyetem Bölcsészkarán, a Papp Sándor vezetése alatt álló, MTA–SZTE Oszmán-kori Kutatócsoport tagjai is eljöttek, hogy kutatásaikat bemutassák. A kronológia sorrendje szerint elsőként azonban nem ezen csoport tagjai, hanem Hámori Nagy Zsuzsa doktorandusz mutatta be *Egyéni érdek, közösségi érdek, államérvék. A gyarmati béke szerepe az erdélyi–francia tárgyalásokon 1625-ben* című előadását, legújabb franciaországi kutatásai és velencei követjelentések alapján. Bethlen Gábort (1613–1629) ugyanis a francia követ 1625–1626-ban rá akarta venni a háborúba történő belépésre. Erre a fejedelem hajlandó is lett volna azon feltétel teljesü-

lésekor, ha visszakapja Oppelnt és Ratibort (ma Opole és Racibórz, Lengyelországban); sőt, ebben az esetben mind magát, mind országát XIII. Lajos király (1610–1643) oltalma alá helyezte volna – a velencei bailo szerint.

A szegedi kutatócsoport első előadását Marton Gellért Ernő doktorandusztól hallottuk, „*Szőnyből tudatjuk...*” címmel, amelynek alapjául kiadott, illetve új kútfők szolgáltak: a követnaplók, elsősorban Tholdalagi Mihályé (1580 k.–1642), Tassi Gáspáré (?–?) és Rimay Jánosé (1570–1631), továbbá egyéb fellelhető iratok.² A követnaplókat ugyan már kiadták, de tartalmukat nem hasonlították össze, így ún. „mélyolvasással” és a leveles anyaggal történő összevetéssel a béketárgyalások belső menete, annak előkészítése sokkal részletesebben tárulhat elénk. A három napló érdekessége, hogy bár ugyanarról szólnak, más-más szempontból közelítik meg az ügyet. A tárgyalásokra érkező diplomaták egyazon időben, de különböző helyeken tartózkodtak, levélváltásaik részben más-más személyekkel történtek, ugyanahhoz az információhoz eltérő időben és helyen jutottak hozzá. Az is kiderül, hogy a követek sokkal többet foglalkoztak a protokollal, így azzal, hogy ki melyik sátorba menjen, milyen legyen az ülésrend, mint a tényleges békeponthoz.

Brandl Gergely és Szabados János doktoranduszok előadásukban – *A megbízás terhe – Johann Ludwig von Kuefstein báró konstantinápolyi nagykövetségének előkészítése 1628-ban* – főként a keleti diplomáciában *homo novus* Kuefstein báró ténykedésével foglalkoztak. A ratifikációs példány Konstantinápolyba szállításával a bárót bízták meg, akinek a követség indulásakor számos nehézséggel kellett szembenéznie. A szerzők a hangsúlyt Kuefstein döntési stratégiájára helyezték, egészen 1628. november 28-i konstantinápolyi bevonulásáig. Így szó esett az utat előkészítő diplomáciai háttérmunkáról és az azt övező folyamatos udvari és egyéb politikai nyomásról, amely a bárónak fennmaradt többkötetes személyes irathagyatékából és a kimenő piszkozatokból tökéletesen megrajzolható.

Juhász Krisztina doktori hallgató előadásában – *A második szőnyi béke margójára. Adalékok az 1642. évi szőnyi békekötés történetéhez* – az első szőnyi béke után éppen tizenöt évvel megkötött második szőnyi békéhez tett kiegészítéseket sorolta fel, elsősorban az Esztergomi Prímási Levéltárban és az Esterházyak cseszneki ágának levéltárában talált források alapján. Bár Majláth Béla a béketárgyalások 116 okmányát megjelentette,³ ám több irat még nincs kiadva: Esterházy Miklós nádor és testvére, Esterházy Dániel, akik maguk is részt vettek a tárgyalásokon, sűrűn leveleztek egymással, valamint a megbeszéléseken

² E témában a csoport tagjai már publikáltak, vö. Brandl Gergely–Göncöl Csaba–Juhász Krisztina–Marton Gellért Ernő–Szabados János, Válogatott források az 1627. évi szőnyi békeszerződés történetéhez. *Lybus* (2017) 151–203. Ld. <http://epa.oszk.hu/01500/01500/00014/pdf/> (2018. október 31.)

³ Ld. Majláth Béla, *A szőnyi béke okmánytára*. Budapest, 1885.

szintén jelen lévő Lippay György érsekkel. Levelezésükből újabb adalékok olvashatók ki az 1606. évi zsitvatoroki és az 1615. évi bécsi béke pontjairól, illetve azok „falsificatiójáról”.

A szekciót aktív vita zárta le, majd a negyedik blokk következett: *A militarizálódott magyar társadalom*. Borbély Zoltán előadásában – *A nemesi társadalom struktúrája és a hétköznapi élet keretei Felső-Magyarországon a 17. század első felében* – Nyáry Pál és fia, Nyáry István, Melith Péter és rokonságuk felemelkedését, családi kapcsolatait elemezte; hogyan jutnak a báróságról a grófi címhez, hogyan szereznek újabb birtokokat és új familiárisokat, valamint királyi udvari és országos méltóságokat. A pálya tipikus: a tehetős köznemességből miként kerülnek a főnemesség második vonalába, akik valójában az első vonalhoz kapcsolódnak.

Varga J. János *A hadizsákmány elosztása mint a közösségi létforma egyik eleme* címen régi kedves témájáról, a rabszerzésről mint jól virágzó üzletről és a kótyavetyéről (vitézi vásárról) tartott összegző előadást. A békekötések hiába tiltották a várvívást, rabszedést, zsákmányolást, annak nem volt foganatja. A Balatonon, a vízen már az 1550-es években megjelentek a törökök Balatonszemesnél, majd nem sokkal később a magyarok is: Keszthelyen, Szigligeten és Tihanyban voltak sajkásaik. Az ellenfelek az északi és a déli partok ellen hajtottak végre támadásokat hajóikkal, amelyeken ágyúkat is elhelyeztek. Az előadó az elhíresült igali portya kótyavetyéjét elemezve jutott arra a végkövetkeztetésre, hogy az árverezés és az azon nyert pénz a korban egyfajta szociális hálóként működött.

Czigány István *Egy hadtörténelmi paradoxon. Nyitott határ a keresztény és oszmán védelmi rendszer között, 1606–1683* című exposéjában végigvezette a zsitvatoroki béke utáni békétlen állapotokat. Az 1608. évi országgyűlésen, Szakály Ferenc szavaival élve, megtörtént a rendi hatalomátvétel, s ennek nyomán a kerületi főkapitányok szerepe is megnőtt. A végvárakban a királyi katonaság létszámát csökkentették, noha a nyitott határ miatt nagy szükség volt a katonákra. A rendek mégis folyton azt követelték, hogy az idegen (német) katonákat bocsássák el. Ezeket pótolták a nagyurak; például öreg Rákóczi Zsigmond 3000 fős magánföldesúri katonasággal rendelkezett, vagy Batthyány I. Ádám dunántúli kerületi és Kanizsa ellen vetett végvidéki főkapitány, ha kellett 4000 főt is – ezek nem mind voltak az ő magánhadseregének katonái – tudott mozgósítani a törökök ellen.

A második napon az ötödik szekcióban (*Törökveszély és kereszténység*) Kovács Eszter *Cseh husziták és magyar jezsuiták gondolatai a törökveszélyről és a keresztény összefogásról* című előadásában arról beszélt, hogyan lett vérszomjas fenevad az egykor távoli és egzotikusnak tartott népből, ahogy az oszmán hódítás közeledett Csehországhoz. Bartoloměj Dvorský 1542-ben jelentette meg cseh nyelvű Korán-cáfolatát, amelyben arról írt, hogy mivel az

iszlám hit egyszerű és könnyen érthető, ezért igen veszélyes vallás. Václav Budovec z Budova főnemes személyesen járt Konstantinápolyban, ahonnét több iratot is hozott magával, majd a 17. század elején, miként nálunk Pázmány Péter és Szántó (Arator) István, Korán-cáfolatot jelentetett meg, pontról pontra elemézve az iszlám hitet és annak hamisságát. Mindegyik írónál megjelenik a legfőbb eszme: a keresztények számára kötelező a török elleni harc.

Kiss Erika „*Tiszán innen, Tiszán túl*” – *liturgikus tárgyak mint a közösségi öndefiníció kifejezői* című, vetítéssel egybekötött előadásában olyan szebbnél szebb liturgikus tárgyakat mutatott be, amelyek valóságos tárgyasult önvalóságok tulajdonosokról, közösségükről – azokról, akik nem írtak önéletrajzt, de vallási elmélyülésüket segítő, felekezetiességüket megszólaltató eszközeik sporadikusan átmentődtek. Ezekben a tárgyakban a gyülekezet mint közösség jelenik meg, egyben az egyetemes keresztény közösséghez való tartozás tudatát erősítik; például egy kecskeméti tányéron (1638) az *ecclesia catholica reformata* felirat a közösségnek a törökök elleni egyetemes kereszténység iránti kötelekét jelenti. Egyes tárgyak viszont – például Kolozsvárott egy kannán a *reformata orthodoxa* felirat szűkebb értelmű, ugyanis ott jelen van az „ellenség”, az unitárius egyház.

A hatodik szekció – *Oszmán társadalom és együttélés* – az eddig szóban forgó keresztények ellenségéről, az oszmánokról szólt. Gerelyes Ibolya *Az egyén szerepe az oszmán művészet formálódásában* címmel három hihetetlen karriert befutott személyről és művészeti befolyásáról beszélt, akik közül ketten devsirme révén, a harmadik rablás útján került az Oszmán Birodalomba: Rüsztém pasa nagyvezír, Szokollu Mehmed nagyvezír és Gazanfer aga, a fehér eunuchok parancsnoka. Rüsztém pasa Isztambulban, az udvari luxusműhelyekben új, „négyvirágos” stílust alakított ki (ennek emléke például: az ún. Oláh Miklós-féle gyermekmente szövetje, de ilyen új stílust képviselnek az izniki csempék is a Rüsztém-pasa dzsámiban). A nagyhatalmú Szokollu Mehmed nagyvezír megrendelésére készült el Ahmed Ferídún krónikája 1568-ban; ebben a nagyvezírt többször is úgy ábrázolják, ahogy az magának a szultánnak kijárna, de néha már a krónikás is látható az ábrákon. A háttéralakok megjelenése a hangsúly eltolódását jelenti; a hatalomban már ők is részesülnek. Gazanfer aga rendkívüli karrierje a szerájon belüli nagy változást jelzi: az eunuchok hatalma megnőtt. Az ő „uralma” alatt született szépirodalom alig ismert a magyar szakirodalomban.

Tóth Hajnalka *Harc a pénzért – muszlim kereskedők érdekeinek képviselete a Habsburg–magyar–oszmán határvidéken a 18. század elején* című tanulmányának középpontjában az 1707 áprilisában, ötven török kereskedővel megtörtént eset állt, amelynek során a szerencsétlen embereket Kecskeméten megölték és kifosztották. A történet meglehetősen nagy visszhangot váltottak ki, az esetről még a francia király, XIV. Lajos (1643–1705) is tudott. Az előadó a török elbe-

szélő források mellett kontrollforrásokat (például Michael Talmann jelentése az Udvari Haditanácshoz) is felhasznált a valóság kihámozásához. A meggyilkolt és kifosztott kereskedők utáni kártérítés követelése – 110 ezer tallér – és az arról való tárgyalások több szinten is folytak. Mintegy két évvel később megszületett a megállapodás: 15 ezer tallér készpénzben és 20 ezer tallér váltóban való kifizetésében egyeztek meg. A pénz azonban feltehetőleg a pasához került, és nem a kereskedők rokonaihoz.

Tóth Ferenc *Vallási és etnikai kisebbségek az Oszmán Birodalomban egy utazó szemével. François de Tott (1733–1793) visszaemlékezései* című előadásában először a főszereplőt mutatta be; apja, Tótt András előbb Törökországba, majd Franciaországba utazott, ahol végül le is telepedett. Már az apa, majd a fia, Tott Ferenc is sikeres diplomata a Krímben, ahová a francia király konzulnak nevezte ki 1767-ben. Franciaország célja ekkor a „betegeskedő” Törökország megmentése volt. A magyar születésű francia báró jelentős újításokat (pl. tűzérési reformot, új ágyúöntési technikát stb.) vezetett be a török hadseregénél. Minderről és élményeiről – az Oszmán Birodalomban élő kisebbségekről, keresztényekről, zsidókról, tatárokról, arabokról stb., de magukról a törökökről is – igen éleslátóan írt. Memoárja már a 18. században megjelent nyomtatásban. A diplomata jól látta a despotikus hatalom mindenhatóságát, bár annak okát a klímában és a lelki erők felülkerekedésében vélte megtalálni. Számára a török berendezkedés civilizációs zsákutcának bizonyult.

A hetedik szekció – *A mindennapok súlya* – első előadását Kovács Gyöngyi tartotta *Élet a hódoltság peremén a régészeti emléanyag tükrében* címmel. Ebben a kicsi, de mégis jelentős Barcs és a királyi Bajcsavár ásatási eredményeit mutatta be, kitűnően példázva a történelemnek a társtudományokkal való szoros szimbiózisát. A régészeti kutatómunka az ő vezetésével folyt. 1989–1994 között csupán kisebb, ám 2002–2003-ban teljes feltárást végeztek az egyébként Zrínyi Miklós téli hadjárata során elpusztított Barcs vára körül. A gerendaszerkezetes, tapasztott deszkás építményből és felszereléséből a tűzhely- és kályhamaradványoktól kezdve a jellegzetes balkáni sütőharangon és földművelési munkaeszközökön át a lószerszámokig igen szép számmal kerültek elő használati tárgyak, amelyek egytől egyig a mindennapi életéről árulkodnak. Egy rozmáragyarból készült övlap kivételes lelet Magyarországon; ez Oroszországból, a krími tatárokon keresztül jutott egy előkelő török katona tulajdonába. A keresztény Bajcsavárról a feltárások előtt szinte nem is tudtunk, és korabeli ábrázolás sem maradt fenn. A várat 1600 körül, Kanizsa török kézre jutása után hagyhatták sorsára. Az egy hektár kiterjedésű objektumból a használati tárgyak széles spektruma került elő; jellegzetes stájer tányérok, poharak és kések, velencei üveg pohár, nürnbergi ólom textíliplomba, 1573-ban gyártott nürnbergi zsebóra – mindezek az ott élő tisztek magas szintű életvitelére utalnak.

J. Újváry Zsuzsanna egy jellegzetes eset analízisét – *Egy török rablás anatómiája: Dobsina esete 1584-ben* – állította beszámolója középpontjába. A népes és jómódú, ám a törököknek adózó mezőváros prédikátorának, Pilcz Gáspárnak a török betörése elől sikerült az erdőbe menekülnie, és így leírásában pontosan megörökítette a rablás lefolyását. Már a kortársak, a közösség tagjai is megkérdőjelezték Pilcz magatartását; joga volt-e saját életét mentve elfutni, miközben a házban hagyta gyermekágyas feleségét és hátrahagyta bajba jutott közösségét. A törökök pusztítása igen súlyos volt: 352 személyt, főként fiatalokat és gyermekeket hajtottak el rabként, és a várost is teljesen kifosztották, felgyújtották. A település évekig alig tért magához; sokáig küszködött, míg kiheverte a szörnyű rablást.

Miski Péter doktorandusz egy másik, egy egész országot érintő pusztítás következményeit elevenítette fel, *Az 1658. évi tatár veszedelem elől elmenekült asszonyok hétköznapijai* című előadásában. Az erdélyi nagyasszonyok, Lórántffy Zsuzsanna (1602–1660), Báthory Zsófia (1629–1680), Bethlen Druzsina (1614 k.–1671 előtt), Lónyay Anna (?–1687/1693), I. Apafi Mihályné, Bornemisza Anna (1630 k.–1688) küzdelmei elevenedtek meg a hallgatóság előtt; hogyan gyűjtötték össze a tatárok fogságába esett hozzátartozóik váltságdíját, miközben egyedül, férfitámasz nélkül kellett megbirkózniuk az Erdélyt ért pusztítás következményeivel és birtokaik igazgatásával.

Végül az utolsó szekció – *Hatalmaskodók és alattvalók* – első előadójaként F. Molnár Mónika a magyar történelmet ismerő füleknek rendkívül rosszul hangzó nevű Caraffáról (1642–1693) tartott igen objektív előadást *Önkényeskedés, avagy a parancsok teljesítése? Antonio Caraffa szerepe a magyar történelemben* címmel. 1682-től már ténylegesen Caraffa volt a felső-magyarországi főkapitány, és mint legfőbb parancsnok, 1685-től folyamatosan figyeltette a körbezárt Munkácsot és az onnan kijövő embereket. Így jutott tudomására, hogy Thököly Imre a várból és Eperjesről rendszeresen kapja a híreket, és várják őt a felmentő török-tatár sereggel. Gyors intézkedése nyomán történtek meg az eperjesi kivégzések (1687), amelyek után joggal félvén a „becstelen haláltól”, vagyis a bosszútól, felmentését kérte az uralkodótól. Azt persze nem kapta meg, hiszen a királynak a rendek feje fölött tett abszolutisztikus intézkedései végrehajtásához végrehajtókra volt szüksége. Összegzésképpen elhangzott: az itáliai származású katonai vezetők, így Raimondo Montecuccoli (1609–1680), Caraffa és Luigi Ferdinando Marsigli (1658–1730) is I. Lipót (1657–1705) és a Habsburg abszolutizmus lojális kiszolgálói voltak.

Balogh Máté doktorandusz az utolsó dunántúli kerületi főkapitány-helyettes, ifjabb Festetics Pál levelei alapján elemezte a család megalapozójának pályafutását: *Ifj. Festetics Pál levelei (1674–1690)*. Az ifjú 1665-ben lépett Batthyány I. Kristóf dunántúli kerületi és a Kanizsa ellen vetett végvidéki főkapitány szolgálatába. 1683-tól az udvari hadak főparancsnokaként funkcionált. Az ő szerepe

is a tipikus hármas rendszer körül mozgott: a földesúri famíliában katonai és polgári szolgálatot, valamint megyei hivatalviselést is ellátott, amely gyakran vezetett konfrontálódáshoz az előbbivel.

Király Péter *Beilleszkedés, elkülönülés, kívül rekedés – külföldi zenészek a 16–17. századi Magyarországon* című előadásával záródott a kétnapos rendezvény. Korszakunkban igen sok külföldi, ún. rezidenciális zenész jött az országba. Ez a folyamat majd csak II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idején (1703–1711) szakad meg; akkortól ugyanis az idegeneket felváltják a helybeliek. A külföldiek nagyobb része német, kisebb része lengyel etnikumú volt, bár János Zsigmond (1540–1571), Báthory Zsigmond (1588–1602) és Bethlen Gábor udvarában jószívről itáliaiak muzsikáltak. Bethlennek öt zenei művet is ajánlottak szerzőik – ennyivel csupán a Habsburgok dicsekedhettek. A külföldről jött zenészek kétféle út közül választhattak: beházasodtak a helyi polgárságba, vagy egymás között házasodtak, de mindenképpen a középréteg soraiba tartoztak, és nem jelentettek idegen testet a magyarok között. Nem különültek el sem társadalmilag, sem szakmailag; a helybeli zenészekkel együtt játszottak és éltek.

A konferencia mindkét estéjén, a fogadás során, s nem különben a szünetekben, élénk szakmai beszélgetés alakult ki az előadók és a vendégek között. Ezek az eszmecserék hasznos ötleteket adtak a kutatóknak dolgozataik végső formába öntéséhez, amelyek majd a megjelenő kötet lapjain lesznek olvashatók.

J. Újváry Zsuzsanna

E számunk szerzői

Biró Bence	PPKE BTK Történettudományi Intézet, doktorandusz
Dávid Géza	ELTE BTK Török Filológiai Tanszék
Dévényi Kinga	BCE Nemzetközi Tanulmányok Intézet, MTA KIK Keleti Gyűjtemény
Dezső Csaba	ELTE BTK Indológia Tanszék
Gracza Lajos	Liszt Ferenc-Archívum, Budapest–Göppingen
J. Újváry Zsuzsanna	PPKE BTK Történettudományi Intézet
Kovács Máté Gergő	BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, doktorandusz
Krähling János	BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék
Pázmándi Ágnes	ELTE BTK Török Filológiai Tanszék, doktorandusz
Péri Benedek	ELTE BTK Török Filológiai Tanszék
Rabb Péter	BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék
Schmidt Anikó	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára